

En el centenari del naixement de Carles Riba

per M. Villangómez Llobet

Quan començ a escriure aquest article fa pocs dies que s'han complert els cent anys del naixement del gran poeta i hel·lenista Carles Riba, que sempre vaig admirar molt i que, en certs aspectes i juntament amb altres poetes, em va encaminar en els meus anys de formació. Carles Riba també va conrear la prosa, densa i incisiva, en l'assaig, la crítica i la narració, com també en la traducció d'obres com les *Històries extraordinàries*, d'Edgar Allan Poe. La seua capacitat intel·lectual era poderosa, així com el seu domini de la llengua.

Es va distingir com a mestre, orientador i impulsor de la literatura catalana, i és notable la seua influència en períodes com els dels anys anteriors i següents a la guerra. Molts d'escriptors es consideraven –o els consideraven– deixebles o seguidors seus, però ell preferia que cada poeta o crític tengués una personalitat pròpia. Després parlaré d'un article que vaig escriure en castellà, per a una revista de Madrid, arran de la seua mort. Ara només citaré les paraules finals: "Muchos poetas más jóvenes le consideraban y llamaban maestro. Pero él no podía concebir ese papel rector como una tentación a imitarle. Maestro –dijo– es el que nos libera, devolviéndonos a la realidad de nosotros mismos y de las cosas (...) En poesía es maestro, sobre todo, el que enseña lo que aprende de él mismo (...) La poesía es camino y al mismo tiempo, paradójicamente, estructura de verdad. Si esta verdad es auténtica de uno, servirá igualmente para todos y les llamará sin vulgaridad y sin impertinencia".

Ara no vull –no podria– afegir res al fruit de tots els estudis que se li han dedicat. Només intent recordar un autor que vaig llegir molt i, a través d'uns moments, una persona amb qui vaig tenir una certa relació. Primerament, com és natural, vaig endinsar-me en el seus poemes, molt més endavant vaig conèixer l'home. Va presidir tertúlies i va escriure moltes cartes. Han ajudat a comprendre aquest home, complicat i difícil, els extensos epistolaris que se n'han publicat darrerament. El presenten més càlid i obert. Conserv bastantes cartes d'importants escriptors del seu temps, però no en vaig rebre mai cap d'ell. El que sí conserv és el primer llibre seu que vaig comprar.

Jo sabia, devers l'any 1930, mentre cursava la carrera de Dret a Barcelona, que Carles Riba havia publicat unes primeres *Estances*, però aquell any

va sortir un llibre titulat *Estances. Llibre segon precedit de la reedició del primer*. No record si el vaig adquirir aquell mateix any o algun temps després. Tenc ben clar, però, que a la darrereria d'un dels cursos vaig poder palpar un exemplar d'aquell llibre ben imprès i enquadrat, cent quaranta-tres planes d'anhelada poesia.

Sé que el vaig comprar al temps dels exàmens perquè no el vaig començar a llegir fins que ja era al vapor, de tornada a l'estiu a Eivissa. Va ser un viatge d'aquells de mar en calma i llargues hores de sol, propis del mes de juny. Veia com s'allunyava Barcelona, vaig parlar segurament amb algun amic o amb algun altre viatger, i encara vaig tenir temps de llegir i meditar, a la llum de la tarda, un bon nombre de poemes. Vaig sopar, vaig passejar per coberta, em vaig sentir esbalaït entre la grandesa d'una nit d'estels i –per usar una paraula pròpia d'un humanista– la fosca extensió del pelag, vaig pensar en el retrobament amb l'illa enyorada... Em vaig despertar aviat, a la cabina on entrava per l'ull de bou, just al costat de la meua llitera, una claror ben matinera i esplendorosa. Tenia el llibre a l'abast i, encara ajagut, el vaig acabar de llegir. D'aquell dia endavant, durant anys, les *Estances* de Riba, com les *Soledades* de Machado, l'antologia famosa de J. R. Jiménez, *Les fleurs du mal* de Baudelaire o una versió dels *Canti* de Leopardi, em varen fer una íntima companyia.

He escrit sobre aquella lectura marinera en diverses ocasions, i la vaig evocar en uns versos d'homenatge a Carles Riba, inclosos en el meu darrer llibre de poesia, *Declarat amb el vent*. El títol és *Llunyana travessia amb les Estances*, i figura entre uns altres títols, *Amb Antonio Machado*, *Cantant devora Jorge Guillén*, *Per a Salvador Espriu*... La influència principal del poeta hel·lenista, com la de Carner i d'altres poetes catalans, es va exercir en el conreu de la llengua poètica i en la pràctica de la versificació. Em va parlar de Riba, alguna vegada, el meu amic Aquilí Tur, deixeble seu de grec a la Universitat de Barcelona, declarada autònoma en temps de la República.

Riba, des del gener de 1939, va ser un dels molts exiliats a França. El títol del seu gran llibre *Elegies de Bierville* fa referència al lloc on va anar a residir amb altres catalans, Bierville, "un antic molí" situat en "aquell paisatge graciós i sever alhora". Ara bé, "solament les cinc primeres elegies

foren en realitat escrites a Bierville". El poeta visqué després a Isle Adam, Bordeus i Montpeller. No tornà a Barcelona fins l'abril de 1943, però "dins el sentiment de l'exili prengueren forma aquestes elegies". Escrites entre 1939 i 1942, vaig adquirir l'edició de 1951, la tercera, ja barcelonina, però n'hi havia dues d'americanes, anteriors.

Entre les *Estances* i les *Elegies*, Carles Riba havia publicat *Tres suites*, escrites entre el 1930 i el 1935 i editades el 1937. Les circumstàncies m'impedien la possessió del llibre, però record d'haver-ne llegit alguna mostra, apareguda en no sé quin periòdic de Barcelona —possiblement *La publicitat*—, quan estudiava Dret. Els poemes són difícils, cerebrals, abstractes, un camí cap a la "poesia pura".

Del joc i del foc és un llibre format per dues sèries de tankas separades per un intermedi de poemes diversos. Veig al meu exemplar que l'edició és del desembre de 1946 i que hi vaig escriure la data del 2 d'abril de 1947. Va ser devers aquell temps quan vaig conèixer el seu autor, Carles Riba, i la seua esposa Clementina Arderiu. Em sembla que va ser una primavera —o una tardor?—, tal vegada la del 1947. Jo havia escrit *Terra i somni* entre el 1943 i els primers mesos del 1946. Ramon Aramon i Ramon Sunyer organitzaren la lectura del llibre a l'esplèndida torre d'aquest darrer, situada a la part alta de Barcelona. Eren els primers protectors de les lletres que vaig tractar després de la meua arribada a Cornellà de Llobregat, i ells —el secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, notable filòleg de tenaç esperit, i el famós joier i orfebre— em varen fer conèixer poetes i escriptors que havien de ser molt importants. Dos amics, Joan Barat i Adolf Nanot, m'acompanyaren al lloc de la reunió, que resultà molt nombrosa. Abundaven els escriptors, alguns ja d'edat, que només coneixia de nom. Ramon Aramon va fer la presentació, i jo, ben tranquil —la meua tímidesa només apareixia en certes ocasions—, vaig començar a llegir els meus versos inèdits. Entre les persones que em presentaren hi havia Carles Riba i Clementina Arderiu. La conversa amb ells no va ser llarga, i l'admirat poeta em va animar a continuar escrivint.

No necessitava el seu consell per fer-ho, puix que l'impuls interior era prou exigent. *Terra i somni*, aparaulat per a la seua publicació des del 1946, no va sortir fins al 1948. Una selecció dels versos anteriors, *Elegies i paisatges*, va sortir l'any següent. I una part de la força productiva, acrescuda a Sant Miquel des del setembre de 1946, va ser publicada el 1950 amb el títol d'*Els dies*. Feia curts viatges a Barcelona, i segurament en alguna ocasió vaig trobar-me —els records són vagues— amb Carles Riba. Els seus sonets de *Salvatge cor* aparegueren el 1952 i aquell mateix any els vaig adquirir. Abans, però, l'hel·lenista, i alhora gran escriptor català, havia publicat, el 1948, la seua segona versió de l'*Odissea*, no satisfet amb la primera de 1919. Una edició més assequible era la de l'any 1953, que és quan vaig adquirir-ne un exemplar, llegit i rellegit més d'una vegada. En vaig parlar en un article aparegut a *Isla*, suplement literari del *Diario de Ibiza*, aquell mateix any. Vaig

Carles Riba el 1910 (Gran Enciclopèdia Catalana).

incloure l'article, ara en català, a *D'adés i d'ahir*. Allí expressava la meua adhesió, el plaer de la lectura dels màgics hexàmetres. Aquella versió apareixia fora de les edicions de la Fundació Bernat Metge, on Riba tant havia traduït i ensenyat. A la Bernat Metge havia publicat les seues traduccions, prologades i anotades, de Xenofont i Plutarc, i després les dels tràgics grecs. Però també va traduir, aquesta vegada en vers, les tragèdies de Sòfocles i Eurípides. Una feina ímprob! I en una ocasió va deixar el grec clàssic per endinsar-se en el modern en els seus *Poemes de Kavafis*, selecció publicada pòstumament el 1962. Així va entrar aquest poeta en la literatura catalana, no complet, perquè ja adverteix el prologuista Joan Triadú que el traductor va prescindir deliberadament d'algunes "zones del món eròtic kavafià". Més endavant, les versions de Joan Ferraté i d'Alexis E. Solà ens han acabat de fer conèixer en català l'obra poètica completa de Kavafis. La poesia original de Riba s'acabava el 1957, amb la poesia religiosa de l'*Esbós de tres oratoris*.

Tornant endarrere i a la meua poesia, però sempre en relació amb Riba, tenim que el 1952 ja tenia escrits en la seua major part, els *Sonets de Balansat*, amb ce trencada, car Joan Coromines encara no ens havia dit que el vell quartó havia de ser Balansat, a causa de l'origen àrab del mot. I amb el recull de sonets a la maleta vaig fer un dels meus viatges a Barcelona. Em vaig posar en contacte, com sempre, amb els meus amics escriptors i tres d'ells, cada un per la seua banda, em varen demanar que els llegís. La primera lectura va ser a la casa de Joan Perucho, que em va rebre entre molts

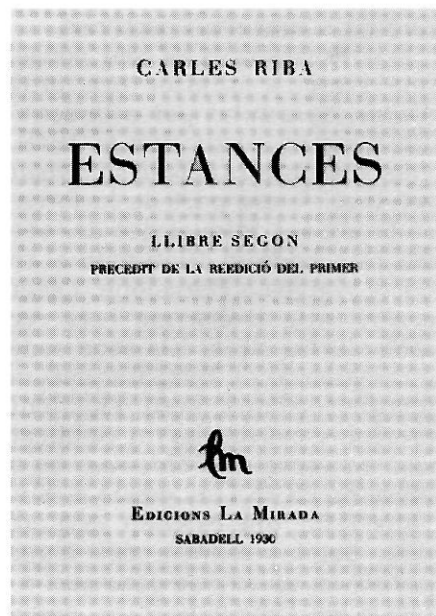
de llibres i pintures, escoltant música de Béla Bartók. Recordo que parlàrem de l'amic comú F. J. Mayans, que Perucho considerava força i n'alabava les cartes i la conversa. Anaren arribant els invitats: Carles Riba i Clementina Arderiu, Santos Torroella –poeta i crític d'art– i la seua esposa, el poeta Ricard Permanyer, un noucentista ja vell. Joan Oliver, també avisat per l'amo de la casa, es va excusar. Devia anar tip de lectures i va telefonar que no venia perquè s'hauria hagut d'afaitar: una de les seues bromes. Els Riba eren veïns de Perucho, amunt de l'avinguda de la República Argentina. Vaig llegir els sonets, hi hagué uns comentaris favorables –Carles Riba s'exclamà sobretot en sentir *Meditació a Cap Martinet*, que després li vaig dedicar– i la tertúlia va continuar, aquell final de tarda, sobre temes més generals. Vaig admirar la penetració, l'amplitud de coneixements de l'autor de les *Estances*. Record que es va estendre, elogiant-la, sobre una novel·la de Faulkner, traduïda per Borges, *Las palmeras salvajes*. Supòs que va ser l'endemà que em vaig apressar a comprar el llibre. La participació de Riba en els *Sonets de Balansat* –ja es titulaven així a l'*Antologia poètica*– no va acabar en aquella reunió, com veurem més endavant. Després de llegir els sonets a Maria Aurèlia Capmany, Joan Barat, Joan Triadú i Jordi Sarsanedas. La lectura va tenir lloc a la casa de la novel·lista, que encara era l'entresol de la Rambla de les Flors. Joan Triadú es va interessar molt pels sonets i em va recomanar que els presentàs al concurs de Cantonigròs. El Premi de Poesia de Cantonigròs era molt important aleshores a Catalunya. L'estiu de 1955 vaig fer un tomb per Vic i Ripoll i vaig muntar al poblet, situat enmig d'un bell i vast paisatge de muntanyes, amb roures i faigs. Hi vaig trobar primer l'amic Triadú, que hi solia estiuejar, i després varen anar arribant Foix, Riba, Garcés, Pons... Vaig tenir amb ells llargues conversacions.

El dia de la festa, el 14 d'agost, havien arribat molts d'escriptors i homes representatius de la cultura catalana. Vaig conèixer –exemples oposats– un poeta llavors molt jove, Martí i Pol, i una figura en ple prestigi, l'historiador Vicens Vives. Al matí es varen atorgar els premis: Tomàs Garcés va guanyar el de poesia per a un llibre ja publicat, jo el de poesia per a un llibre inèdit, els *Sonets de Balansat*. El 1956 aparegueren –la publicació era la recompensa principal– dins la col·lecció Óssa menor. S'hi fa constar el premi i que “formaren el jurat el senyor Carles Riba, com a president, i els senyors J. Miquel i Macaya, Josep Pedreira, Jordi Sarsanedas i Joan Triadú, secretari”.

Encara vaig veure Carles Riba alguna altra vegada, com una nit, per casualitat, dins el vaixell que anava de Palma a Barcelona. Però el vaig tractar principalment durant les famoses “Conversaciones poéticas” que C. J. Cela va organitzar la primavera de 1959 a Formentor. Ja en el cotxe que ens duia de Palma a l'hotel érem el poeta castellà Blas de Otero, el mallorquí Blai Bonet, un simpàtic botànic, també mallorquí, i el matrimoni Riba. En el magnífic marc de l'hotel i els jardins de Formentor vaig parlar amb molts de poetes, tant de llengua castellana com de llengües gallega i catalana. Potser el poeta amb qui vaig tractar més va ser J. V. Foix, ja que, sent tots dos els més matiners, esmorzàvem junts a la terrassa de l'hotel, però també em veia sovint amb Carles Riba, Joan Fuster i mallorquins com Llompart, Bonet, Moyà i el jovença Miquel Bauçà. Riba no havia estat mai a Eivissa. Tenia ganes de conèixer-la i em va dir que després d'un viatge que havia de fer a una població valenciana volia fer-ne un altre a la meua illa. Em va demanar que pensàs en algun allotjament tranquil i còmode, no massa car, i que ja m'avisaria. Riba era una de les personalitats representatives, en les reunions generals que teníem al capvespre. Estava brillant, en plena forma.

Tomàs Garcés, Clementina Arderiu i Carles Riba a la plaça Mayor de Salamanca

Portadeta del llibre *Estances*.

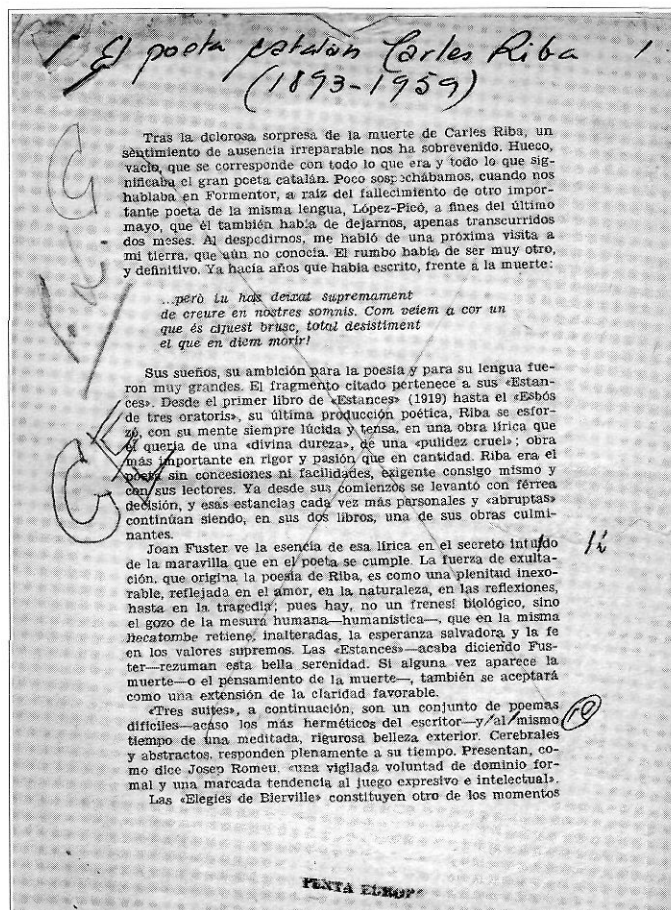

Carles Riba. Gravat d'Antoni Tàpies, 1953 (Gran Larousse Català).

En una d'aquestes reunions ens va comunicar la mort, a Barcelona, de López-Picó. Eren amics, havia prologat una antologia de López-Picó que jo havia adquirit quan estudiava a la Universitat: una antologia que jo havia deixat a un conegut i que, com sol passar, no m'havia estat retornada. La notícia de la mort de López-Picó no era inesperada: no feia gaires mesos que, amb el poeta Octavi Saltor, l'havia anat a veure a ca seua, on ja romania al llit. La notícia inesperada va ser la que vaig rebre a Eivissa, poc temps després de l'estada a Formentor, de la mort de Carles Riba.

El meu amic Paco Verdera escrivia aleshores en una revista de Madrid que es deia *Punta Europa*. Em va demanar si volia escriure un article sobre el poeta i hel·lenista desaparegut per a la revista. Em vaig posar a la feina. Aina Moll era aquells dies a Eivissa, per a qüestions filològiques. Em va preguntar què escrivia. Quan li vaig dir que estava encaparrat en un treball sobre Riba, em va contestar que tots els coneguts escrivien aleshores alguna cosa sobre el tema del moment. El meu treball, bastant llarg i escrit naturalment en castellà, va arribar a Madrid. Ja imprès i amb les primeres proves corregides, me'l varen tornar amb les sinistres ratlles vermelles. Me l'havien cesurat íntegrament. El que no he sabut mai és si la prohibició va venir de la mateixa revista, en passar les proves a algun nivell superior, o si va ser obra de la censura oficial. Tal vegada es podria trobar l'origen del meu fracàs o la causa de la intransigència aliena en l'exaltació que jo feia de la llengua catalana, ben intencionadament inclosa.

Parlant de la versió de l'*Odissea*, deia: "El resultado fue una maravillosa recreación del poema, de

Primera pàgina de les proves d'impremta censurades d'un article de M. Villangómez sobre Carles Riba (1959).

la que nos ufamamos los que hablamos y escribimos en catalán". Deia més endavant: "Carles Riba, figura completa, personalidad poderosa y representativa, abierta a lo exterior y presente con su catalanidad esencial fuera de los límites del Principado, era a su muerte Presidente del "Institut d'Estudis Catalans" y cabeza de su sección filológica. La lengua de Ramon Llull, Ausias March y Verdaguer tiene en él uno de sus máximos escritores. En el caso de Riba se hace difícil separar al poeta del lingüista, hondo conocedor del catalán, idioma del que extrae todo su genio, fuerza y poder expresivo". I afegia cap al final: "En otros cuatro poetas catalanes vivos, de distintas generaciones, uno más viejo, Carner, dos casi de su edad, Foix y Sagarra, y otro más joven, Espriu, se conserva este soberbio don de lengua. Más inventivo y musical, acaso, en Carner; más sorprendente y personal en Foix; más popular y quizá más caudaloso en Sagarra; más agudo y vivo, y a la vez más estilizado, en Salvador Espriu. Pero robusto, sabio y elevado en el recientemente fallecido poeta, cuyos versos y escritos parecen encarnar muchas de las mejores virtudes de la lengua".

Amb aquestes cites, que public per primera vegada al cap de trenta-quatre anys, acabaré uns records de les meues lectures de Carles Riba i de la meua relació amb un escriptor capdavanter en la seua època i sempre exemplar i admirat.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET